

Beata Romanek

JAKIM JĘZYKIEM O RODZINIE MÓWI WSPÓŁCZESNA MŁODZIEŻ?

WHAT LANGUAGE ABOUT THE FAMILY CONTEMPORARY YOUNG PEOPLE ARE SPEAKING?

Rodzina [...] jest pierwszą szkołą szlachetności, rozpoznawania wartości, dzielenia się tym, co moje i cieszenia się tym, czym obdarowuję. Jest lub powinna być szkołą miłości, troski o innych, odpowiedzialności, przełamywania egoizmu. Jest modelem życia, jest ciepłem i światłem ogrzewającym i oświetlającym w długim szeregu późniejszych wątpliwości, zagrożeń, smutków, różnych przegranych lub wzmocnieniem radości, powodzenia, osiągnięć¹.

Streszczenie

Prezentowane rozważania można podzielić na dwie części. Pierwsza jest poświęcona przemianom, jakie zaszły w funkcjonowaniu rodziny na przestrzeni ostatnich lat. Odnosi się do zmian w strukturze rodziny, innych sposobów realizacji podstawowych funkcji tej jednostki społecznej. Następnie zostały zaprezentowane wyniki analizy wypracowań uczniowskich na temat rodziny i jej postrzegania przez współczesne nastolatki. Analizie poddano nie tylko argumenty i przykłady do nich, ale także język wypracowań.

Słowa kluczowe: rodzina, przemiany w rodzinie, funkcje rodziny, wypracowanie, argument, język, błędy językowe.

Abstract

It is possible to divide presented deliberations in two: first part devoted to transformations which occurred in functioning of the family in the course of final years, refers for changes in the family structure, of other means of implementation of basic functions of this social unit. Next presented analysis results of pupil's essays remained about the family and for her perceiving by contemporary teenagers. Not only arguments and examples were analysed to them, but also the tongue of essays.

Key words: family, transformations in the family, functions of the family, essay, argument, tongue, linguistic mistakes.

¹ M. Gogacz, *Szkice o kulturze*, Kraków–Warszawa 1985, s. 72, cyt. za: W.M. Wołoszyn-Spirka, *O rodzinie – przez pryzmat realistycznej antropologii filozoficznej* [w:] *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku. Rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań*, red. A.W. Janke, Toruń 2004, s. 189–190.

Wprowadzenie

Rodzina jako przedmiot i podmiot badań naukowych jest poddawana analizie z perspektywy wielu dziedzin naukowych, co powoduje różnorodność i multidyscyplinarność ujęcia tego zagadnienia. Przemiany polityczno-gospodarcze końca XX w. znacząco wpłynęły na kondycję polskiej rodziny. Przyniosły one pozytywne i negatywne rezultaty, o czym Polacy dość szybko się przekonali: wolny rynek, konkurencja, otwarcie granic, ale też bezrobocie, praca w szarej strefie, emigracja zarobkowa. Te zmiany nie pozostały bez wpływu na polską rodzinę, o czym traktują nie tylko publikacje naukowe, ale też artykuły prasowe czy programy telewizyjne bądź radiowe.

Mimo tych zmian dom rodzinny wciąż jest miejscem gromadzenia pierwszych doświadczeń, przeżyć, zdobywania podstawowej wiedzy o świecie, norm moralno-społecznych, systemu wartości. Rodzina oparta na wzajemnym szacunku współmałżonków i dzieci, ich wzajemnym przywiązaniu, zgodzie, harmonijnym współżyciu zaspokaja potrzeby bardzo silnie odczuwane przez dzieci, jak: bezpieczeństwa, miłości i przynależności, uznania, samorozwoju, samoaktualizacji. Rola rodziny ujawnia się w ustawicznym, pozytywnym oddziaływaniu na psychikę dziecka, które swoje poczucie pewności buduje na świadomości posiadania dla siebie rodziców i rodzeństwa, przynależności do każdego z członków rodziny².

Jednocześnie należy zauważyć, że współczesne dziecko żyje w świecie zupełnie innym niż poprzednie pokolenia, głównie za sprawą rozwoju i upowszechnienia mediów masowych, rozwoju multimediów, nowych technik informacyjnych i informatycznych, nieznanych do tej pory możliwości poznawania świata, który nieoczekiwanie stał się bliski i dostępny³.

Przemiany w strukturze i funkcjach rodziny

Rodzina jest tym jedynym w swoim rodzaju miejscem, gdzie kształtuje się osobowość dziecka. Żadna z instytucji społecznych nie jest w stanie jej w tym zastąpić. Mogą ją wspierać lub uzupełniać, ale to w rodzinie następuje wychowanie, socjalizacja dziecka, jego wrastanie w kulturę⁴. Ponadto rodzina, łącząc ludzi we wspólnotę, chroni ich przed samotnością, zapewnia wzajemną pomoc i daje poczucie bezpieczeństwa. Rodzina jest wspólnotą umożliwiającą życie w sensie

² J. Izdebska, *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000, s. 188–189.

³ Tamże, s. 31.

⁴ W. Segiet, *Edukacyjne funkcje rodziny w strukturze społecznej – makrostrukturalne uwarunkowania edukacyjnej funkcji rodziny* [w:] *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku. Rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań...*, s. 143.

fizycznym, psychicznym, duchowym. Jest to wspólnota życia i miłości, ponieważ małżeństwo i rodzina powstaje na fundamencie miłości i wspólnego życia⁵.

Zdaniem Marii Ziemskiej rodzina stanowi dla dziecka najlepsze naturalne środowisko rozwojowe dzięki możliwości otoczenia go indywidualną opieką i zaspokojenia jego potrzeb⁶.

Jedną z takich podstawowych potrzeb dziecka jest potrzeba życzliwości, ciepła i miłości. Jej zaspokojenie stymuluje osiągnięcia rozwojowe. Dziecko lepiej i szybciej się rozwija w zakresie sprawności umysłu, sprawności fizycznej i kontaktów społecznych, gdy ma zapewnione poczucie bezpieczeństwa, a więc gdy jest uchronione od lęków i zaburzeń równowagi psychicznej. Dziecko oczekiwane samym swym pojawieniem się budzi radość rodziców, a radość rodzi akceptację, ciepło, życzliwość, cierpliwość, tolerancję⁷.

Według Zbigniewa Zaborowskiego współczesna rodzina traci stopniowo funkcje, które kiedyś pełniła, m.in. polityczne, religijne, zdrowotne. Funkcje opiekuńcze, wychowawcze oraz rozrywkowe rodziny zaczynają przejmować różnorodne instytucje oświatowo-wychowawcze i organizacje młodzieżowe. Rodzina wciąż spełnia podstawową rolę w procesie uspołeczniania małego dziecka, później jej rola opiekuńczo-wychowawcza maleje, ponieważ na rozwój moralno-społeczny dziecka zaczynają również oddziaływać przedszkole, szkoła i inne instytucje wychowawcze oraz środowisko rówieśnicze. Obserwowane trudności wychowawcze, nerwowość, chuligaństwo, przestępczość nieletnich wiążą się m.in. z tym, że współczesna rodzina nie jest w stanie należycie spełnić funkcji wychowawczej, opiekuńczej, rekreacyjnej. Coraz częściej podkreśla się, że właśnie w treści i strukturze życia rodzinnego tkwi źródło różnorodnych zaburzeń w rozwoju moralno-społecznym dziecka, zachwiania jego równowagi emocjonalnej⁸. Zanika pojęcie autorytetu rodzicielskiego wynikającego z faktu bycia rodzicem i posiadania tzw. władzy rodzicielskiej.

Do istotnych zmian w rodzinie, zdaniem Anny Kwak, szczególnie przyczyniają się następujące tendencje:

1. Zmniejszenie się wpływu grupy krewnych;
2. Wolny wybór współmałżonka;
3. Zwiększenie uprawnień kobiet przy podejmowaniu decyzji w rodzinie;
4. Coraz powszechniejsze zatrudnienie kobiet poza domem;
5. Poszerzenie zasobu swobody seksualnej w społeczeństwach, które były restrykcyjne;
6. Trend w kierunku rozwoju praw dzieci⁹.

⁵ J. Izdebska, *Dziecko w rodzinie...*, s. 168.

⁶ M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 2009, s. 26.

⁷ Tamże, s. 27.

⁸ Z. Zaborowski, *Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Warszawa 1980, s. 7–9.

⁹ A. Kwak, *Uniwersalność instytucji rodziny i kierunki jej przemian* [w:] *Życie rodzinne – uwarunkowania makro- i mikrostrukturalne*, red. Z. Tyszką, Poznań 2003, s. 19.

Rozprawki o rodzinie – analiza zebranego materiału

Interesujące wydaje się, jak w tej dość płynnej rzeczywistości odnajduje się młodzież, na ile zmiany zachodzące w funkcjonowaniu i pozycji rodziny wpłynęły na postrzeganie tejże komórki społecznej. Uczniowie jednego z gimnazjów w powiecie nizańskim¹⁰ zostali poproszeni o napisanie rozprawki na temat: *Rodzina. Wartość czy przeżytek*.

Analizie poddano 39 wypracowań gimnazjalnych. Teksty posiadają różną objętość. Najkrótszy składa się z 8 zdań, najdłuższy z 29. Średnio jest to 17 zdań. Autorzy starają się respektować zasadę trójdzielności kompozycji oraz przestrzegać zasad pisania rozprawki.

Rozprawka jest trudną formą wypowiedzi, wymagającą umiejętności formułowania tezy oraz argumentów potwierdzających słuszność sformułowanych założeń. Argumentacja wymaga precyzji językowej oraz używania struktur leksykalnych niejednokrotnie nieobecnych w zasobie słownikowym nastolatków.

Właśnie ta „egzotyka” rozprawki powoduje, że uczniowie chętnie korzystają z zestawień słownictwa, jakie można znaleźć w poradnikach i podręcznikach. Wszystko to skutkuje swoistym szablonem stylistycznym, który również odnaleziono w analizowanych pracach. We wstępie chętnie wykorzystywaną frazą jest zdanie: *Na początek warto się zastanowić nad tym, jakie znaczenie (zastanowić nad znaczeniem) ma słowo rodzina/wartość*¹¹. Przy czym należy dodać, że w kolejnych zdaniach autorzy nie podają żadnego objaśnienia czy definicji słownikowej. Pojawiają się lakoniczne i puste treściowo stwierdzenia: *rodzina jest dla mnie czymś ważnym; jest czymś najważniejszym w życiu każdego człowieka*. Inne chętnie używane zdanie rozpoczynające rozprawkę to: *Celem (tematem) moich rozważań jest...* Zdarzają się też rozprawki, w których autorzy używają kolejnego szablonu: *Temat tej pracy sformułowany został dość ogólnie i dla tego cały czas próbuję się koncentrować na wybranych problemach, które się z nim wiążą*.

W zakończeniach uczniowie wyrażają nadzieję lub są przekonani, że przedstawione argumenty potwierdziły sformułowaną przez nich tezę.

Po sformułowaniu tezy bądź hipotezy należy podać argumenty na poparcie słuszności prezentowanego stwierdzenia oraz wzmocnić wymowę tychże argumentów poprzez podanie przykładów.

Jeśli chodzi o argumenty, jednym z częstszych jest bezwarunkowe wsparcie i akceptacja, jakie, zdaniem młodzieży, można otrzymać w rodzinie:

- *Kiedy dzieje się coś złego w naszym życiu, dotyczą nas różne tragiczne sytuacje, zawsze możemy liczyć na wsparcie rodziny.*
- *Jest przy nas w chwilach radosnych, jak i smutnych.*
- *W rodzinie już od najmłodszych lat otrzymujemy opiekę i wsparcie.*
- *Rodzice kochają bezgranicznie i bezwarunkowo.*

¹⁰ Jest to Publiczne Gimnazjum w Jeżowie.

¹¹ We wszystkich cytowanych przykładach zachowano oryginalną pisownię.

- [...] *ludzie którzy wspierają się w najtrudniejszych momentach życia. Nie opuszczają siebie w chorobie, starają się pomóc.*
- *Rodzina jest wielką podporą w życiu i w trudnych sytuacjach.*
- *Rodzina pomaga w chwilach zwątpienia.*

Akceptacja dziecka przez rodziców sprzyja kształtowaniu się zdolności do nawiązywania trwałej więzi emocjonalnej, do przywiązania oraz zdolności do wyrażania uczuć. Właściwe postawy rodzicielskie sprzyjają kształtowaniu się innych tendencji w zachowaniu dziecka. Postawa współdziałania może więc powodować, że dziecko staje się ufne wobec rodziców, zwraca się do nich po radę i pomoc, jest zadowolone z pracy, z rezultatów własnego wysiłku, wytrwałe, zdolne do współdziałania, podejmowania zobowiązań, potrafi troszczyć się o własność swoją i innych¹².

W analizowanych tekstach pojawiają się też stwierdzenia potwierdzające rangę ciągłości pokoleń, szacunku dla tradycji:

- *W rodzinie uczymy się życia.*
- *Dziadkowie przekazują tradycje, doświadczenia życiowe.*
- *To także ludzie, którzy są z nami od poczęcia do śmierci. Wpajają różne, bardzo ważne wartości. Pouczają nas, wychowują.*
- *Rodzina wychowuje.*
- *Od małego nasi rodzice pokazują nam jak powinna wyglądać rodzina. Uczą nas jak postępować w trudnych chwilach, jak radzić sobie z problemami, czego wolno robić, a czego nie.*

Gimnazjaliści zwracają także uwagę na wychowawczą rolę rodziny, w której dzieci uczą się zasad współżycia w grupie, szacunku dla innych:

- *Właśnie w rodzinie mamy szansę nauczyć się darzyć miłością drugiego człowieka. Uczą nas jak pomagać osobom starszym, rodzeństwu, kolegom.*
- [...] *żyjemy w świecie elektroniki, komputerów, telefonów. To wszystko przynosi nam korzyści ale nie tak wielkie jak ciepły dom i bliscy. Od najmłodszych lat uczymy się dobrych zachowań, zasad. To wszystko wnosimy z domu rodzinnego. Elektronikę niegdyś zastąpią inne, nowsze sprzęty. Kultura i zachowanie, które zostaje nam wpajane przez rodzinę nigdy nie przeminie i nie ulegnie zmianie.*
- [...] *rodzina wychowuje. Jest to fakt oczywisty. Bo przecież nasze charaktery, szacunek do świata, innych ludzi kształci się właśnie w rodzinie. To tam od pierwszych chwil życia rodzice starają się nas wychować jak najlepiej, dzięki nim jesteśmy tacy jacy jesteśmy.*

Jednocześnie mają świadomość deprecjacji rodziny jako wartości, lekceważenia troski i doświadczenia osób bliskich z jednej strony, z drugiej zaś rozluźnienia więzów spowodowanego tempem życia i konsumpcjonizmem:

- *Niestety powoli dla wielu rodzin najważniejszymi wartościami staje się goni-twa za pieniędzmi. Rodzice zapominają o szczęściu swoich dzieci i o ciepłe rodzinny.*

¹² M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie...*, s. 67–68.

- *W dzisiejszym świecie ludzie bardziej zwracają uwagę na to co posiadają materialnego, a nie na to co mają najcenniejsze, powinni się zastanowić co jest dla nich ważne czy rodzina, czy pieniądze.*
- *Komuś mogłoby się wydawać, że rodzina ogranicza nas we współczesnym świecie. Większość nastolatków uważa, że w tych czasach rodzina i miłość rodzicielska to tzw. „siara”. [...] Udziela nam cennych porad życiowych, prawi morały, a większość z nas – niewdzięczników, machnie na te słowa ręką i doda: „Babciu, skończ te kazania” lub „kiedyś było dawniej, teraz są inne czasy”, po czym w najbliższej przyszłości dozna wielkiego rozczarowania.*
- *Młodym ludziom bardzo często wystarcza nawiązywanie znajomości przez internet. Zapominają często o swojej prawdziwej rodzinie, zaniedbują ją. Często wracając ze szkoły natychmiast siadają przed komputerem czy telewizorem. Zapominają o rozmowie z bliskimi.*
- *Młodzi ludzie po 18-nastym roku życia nie doceniają rodzin i chcą się z nich wyrwać za wszelką cenę i wyjechać gdzieś gdzie go nie znajda.*

W rozprawce jako formie wypowiedzi pisemnej ważne jest, by obok argumentów pojawiły się przykłady potwierdzające słuszność prezentowanych sądów. Niejednokrotnie nastoletni autorzy nie odróżniali argumentu od przykładu:

- *Pierwszym argumentem który chciałam przedstawić jest postać błogosławionego Jana Pawła II.*
- *Następnym argumentem będą dzieci z domu dziecka.*

Wśród przykładów dominują te „z życia wzięte”: problemy nastolatków, ciąża, kłótnie z kolegami, problemy w szkole. Pojawiają się bohaterowie powieści Doroty Terakowskiej *Poczwarka*, ale też Odyseusz, Ania z Zielonego Wzgórza, a także nawiązania do *Skapca*, biblijnego syna marnotrawnego i Świętej Rodziny. Nie mogło zabraknąć popularnych polskich seriali: *Klan*, *M jak miłość*. W przypadku wymienionych seriali autor zaznacza: *Może nie ukazują do końca prawdziwego życia każdej z naszych rodzin, ale pokazują, że rodzina powinna trzymać się razem i być najważniejsza dla każdego.*

Błędy językowe, jakie dostrzeżono w analizowanych tekstach, były związane z małą sprawnością językową młodych autorów, ponieważ rozprawka wymaga precyzji i dyscypliny językowej, posługiwania się słownictwem nienacechowanym emocjonalnie, budowania zdań złożonych, przede wszystkim podrzędnie. Właśnie nieumiejętność wyznaczania granicy wypowiedzenia była powodem występowania potoku składniowego:

- *Następnym przykładem może być przypowieść o Synu Marnotrawnym, który zamiast rodziny wybrał pieniądze i wyjechał, gdy już wszystko roztrwonil żałował tego co zrobił i przypomniał sobie o swoim Ojcu który zawsze wszystko mu dawał i właśnie wtedy zauważył co naprawdę w życiu jest ważne czyli ta miłość rodzinna, każdy popełnia błędy, powinniśmy przyznać się do nich i przeprosić za swoje zachowanie, ważne żebyśmy zrozumieli co zrobiliśmy źle.*

- *Wiele ludzi może wstydzi się swoich rodzin, ale nie powinniśmy się wstydzić ponieważ to mama i tata opiekowali się nami, więc bądźmy im wdzięczni, to Bóg wybrał nam rodzinę i wiem że nie bez powodu, ponieważ ma dla każdego plany i powinniśmy zgodzić się z nim i iść ścieżką którą nam przygotował.*

Zasadą, której należy przestrzegać, jest konsekwencja w stylu i sposobie prowadzenia narracji. Można jednak spotkać w analizowanych pracach swobodne przejścia od „ja” przez „my”, a następnie „ty”, by w zakończeniu pojawiło się „wam”. Często takie przejścia z jednego sposobu narracji na inny można zaobserwować w obrębie akapitu:

- *Ostatnim moim argumentem jest to, że rodzice to osoby, które są z tobą przez całe życie i na pewno nie są przeżytkiem. [...] Myślę, że w swoich argumentach maksymalnie ukazałem wam jak wielką wartością jest rodzina, nazywanie jej przeżytkiem jest bezpodstawne w idącym wciąż do przodu świecie.*

Częstym błędem jest powtarzanie wyrazów lub struktur składniowych:

- *Moja teza brzmi, że rodzina jest czymś wartościowym. Postaram się przytoczyć kilka argumentów potwierdzających moją tezę. Pierwszym argumentem potwierdzającym moją tezę [...].*
- *Jest to bardzo potrzebne w życiu każdego człowieka. Każdy z nas potrzebuje wsparcia, a rodzina to wsparcie nam stuprocentowo zapewnia.*
- *[...] dziecko już od urodzenia uczy się wszystkiego od rodziców. Rodzice są z niego dumni.*
- *Rodzina troszczy się o siebie, ponieważ się kocha, a miłość jest najważniejszą wartością w życiu rodziny.*
- *[...] rodzina jest podstawą moralną i wychowawczą każdego dziecka, każdego nowego członka rodziny.*
- *Moim zdaniem rodzina to najważniejsza wartość która nigdy nie powinna stracić na wartości. Trzeba dbać aby rodzina nie przestała być rodziną. Rodzina jest tak bardzo ważna ponieważ człowiek jest istotą społeczną i potrzebuje kontaktu z drogą bliską mu osobą.*
- *Była to rodzina święta to Józef, Maryja i Jezus. Rodzina była dla nich wielką wartością.*

Rozprawka wymaga dokładności w wyrażaniu myśli, nieużywania słownictwa potocznego czy nacechowanego emocjonalnie. Wszelkie kolokwializmy zaburzają styl wypowiedzi. Młodzi autorzy, zapewne chcąc dobitnie wyrazić swoje stanowisko, nie stosują się do tej zasady, co skutkuje sformułowaniami będącymi przykładem mieszania stylów:

- *[...] ale są też osoby, które mają rodzinę w nosie. Wolą posiedzieć z kumplami.*
- *Dają nam nowe ciuchy i jedzenie.*
- *Gdyby rodzice nie dbali o swoje potomstwo, to by zeszło na psy.*
- *Dzięki tym wszystkim wiemy, że nie jesteśmy dla nich jakimiś sierotami czy coś w tym stylu.*
- *Większość nastolatków uważa, że w tych czasach rodzina i miłość rodzicielska to tzw. „siara”.*

Podsumowanie

Podsumowując rozważania na temat języka, jakim młodzież mówi i pisze o rodzinie, należy stwierdzić, że mimo różnorodnych przeszkód utrudniających funkcjonowanie rodziny nie można mówić o jej zmierzchu. Jak zauważa Zbigniew Tyszka: „Ogromnie zyskała na znaczeniu emocjonalno-ekspresyjna funkcja rodziny, między innymi ze względu na wzrost rangi uczuć wyższych w rodzinie (miłość). Innym powodem tego zjawiska są coraz mniejsze możliwości współczesnego człowieka w zakresie uzyskania emocjonalnego wsparcia ze strony innych grup wspólnotowych poza rodziną. Rodzina w coraz większej mierze jest środowiskiem utrzymującym równowagę emocjonalną człowieka, zapewniającym mu higienę psychiczną i poczucie bezpieczeństwa. Jest główną sceną, na której mogą być eksponowane niepowtarzalne cechy jednostki i zyskiwać aprobatę, uznanie ze strony innych członków rodziny (ekspresja osobowości)”¹³.

Potwierdzeniem ważnej roli rodziny są przytoczone wybrane opinie gimnazjalistów na ten temat. Potencjalni przyszli małżonkowie i rodzice dostrzegają wartość wychowania w rodzinie. Można więc mówić o metamorfozie rodziny, zmianach w jej strukturze i funkcjonowaniu, ale nie o jej zmierzchu, co napawa optymizmem.

Bibliografia

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.
Adamski F. (red.), *Wychowanie w rodzinie*, Kraków 2010.
Izdebska J., *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000.
Janke A.W. (red.), *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku. Rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań*, Toruń 2004.
Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2009.
Tyszka Z., *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2003.
Tyszka Z. (red. nauk.), *Życie rodzinne – uwarunkowania makro- i mikrostrukturalne*, Poznań 2003.

¹³ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2003, s. 48.